

*До спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри
трудового права та права соціального забезпечення Національного
університету «Одеська юридична академія»**

Бориченко Катерини Валеріївни

на дисертацію Лященко Оксани Олександрівни

«Договори у праві соціального забезпечення»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

081-Право

Актуальність теми дослідження. Ефективність реалізації прав людини – одне з найважливіших завдань, які стоять перед Україною після проголошення її суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Одним із фундаментальних прав людини є закріплене у ст. 46 Конституції України право на соціальне забезпечення, на реалізацію якого спрямована широко представлена різними організаційно-правовими формами система соціального забезпечення України, що в сучасний період зазнає суттєвих змін.

Так, у період становлення громадянського суспільства та побудови правової держави в Україні поступово розширюється диспозитивна складова правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин, в рамках якої особливого значення набуває договір як засіб максимального врахування та досягнення компромісу між інтересами усіх учасників цих відносин. Але, незважаючи на посилення договірного регулювання відносин у сфері соціального забезпечення, зазначена проблематика до цього часу залишається недостатньо дослідженою у вітчизняній науці. Існують лише поодинокі наукові

праці, виконані здебільшого представниками науки цивільного та адміністративного права. Відсутність у науці права соціального забезпечення спеціальних комплексних досліджень теоретичних та практичних проблем договорів у праві соціального забезпечення свідчить про актуальність і своєчасність дисертаційної роботи О.О. Лященко, виконаної з урахуванням сучасного стану правового регулювання відносин у цій сфері.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні, ґрунтуються на досягненнях загальної теорії права, конституційного, міжнародного права, права Європейського Союзу, трудового, адміністративного, цивільного права та права соціального забезпечення. Наукові твердження та позиції дисертантки об'єктивно відображають реальний стан правового регулювання договорів у праві соціального забезпечення.

У дисертації чітко визначені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є соціально-забезпечувальні правовідносини за законодавством України. Предметом дослідження є договори у праві соціального забезпечення.

Обрана авторкою структура роботи, зумовлена метою дисертації та її завданнями, полягає у здійсненні спеціального комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем договорів у праві соціального забезпечення, внесенні пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Зміст дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що авторка ґрунтовно опрацювала значний обсяг наукових джерел з проблематики договорів у праві соціального забезпечення. Логічність та послідовність виконаного дослідження забезпечувалися чітко визначеними завданнями дослідження, його об'єктом та предметом. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційній роботі

О.О. Лященко, є корисними як для розвитку науки права соціального забезпечення, так і для вдосконалення правового регулювання договорів у праві соціального забезпечення та правозастосовної практики в цій сфері.

Назва дисертації відповідає обраній спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми. Наукова полеміка, що її веде автор на сторінках дисертації, здійснюється коректно, з дотриманням правил етики наукової дискусії. Дисертація виконана літературною мовою, наукові підходи і рекомендації, сформульовані у дослідженні, мають творчий, самостійний характер. Оформлення роботи відповідає встановленим вимогам МОН України.

У цілому загальні висновки дисертаційного дослідження мають відповідне значення для розвитку науки права соціального забезпечення та вдосконалення правозастосовної практики у відповідній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці права соціального забезпечення спеціальним комплексним дослідженням договорів у праві соціального забезпечення.

Цінним для доктрини та практики є сформульоване авторкою поняття договорів у праві соціального забезпечення як домовленості сторін щодо надання матеріальних чи нематеріальних благ (окремих видів соціального забезпечення) особам (або групам осіб) з метою подолання або пом'якшення негативного впливу соціальних ризиків. Аргументованим видається запропонований дисертанткою підхід щодо можливості розуміння договорів у праві соціального забезпечення у таких значеннях, як: угоди сторін; юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин; правовідносини; письмові документи; правовий інститут у системі права соціального забезпечення.

Заслуговує на увагу класифікація договорів у праві соціального забезпечення за такими критеріями, як: суб'єктний склад (індивідуальні та колективні); сфера їх застосування (надання соціальних послуг, соціального

страхування, медичної допомоги тощо); кількість учасників (двосторонні та тристоронні); сфера дії (внутрішньодержавні та міжнародні) та ін.

Слід підтримати висновок автора щодо поділу усієї сукупності існуючих у праві соціального забезпечення договорів на нормативні договори (міжнародні договори у сфері соціального забезпечення та акти соціального діалогу) та індивідуальні (ненормативні) договори (щодо надання соціальних послуг, медичної допомоги, у сфері соціального страхування).

Окремо слід відзначити результати дослідження становлення та розвитку договірної регулювання соціального забезпечення на теренах сучасної України зі здійсненням відповідної періодизації. Заслужують на підтримку авторські висновки щодо тенденцій розвитку сучасного права соціального забезпечення, прогнозування їх майбутніх трансформацій.

Позитивним моментом у роботі є детальне дослідження індивідуальних (ненормативних) договорів, на існування яких в цілому не часто звертається увага представниками наукової спільноти, адже до договорів у праві соціального забезпечення традиційно раніше включались лише міжнародні договори та акти соціального діалогу. Авторкою аргументовано доводиться доцільність виокремлення у всьому масиві договорів у праві соціального забезпечення, крім зазначених, і інших договорів: договорів про надання соціальних послуг; договорів у сфері соціального страхування; договорів про надання медичної допомоги.

Слушним є висновок, що тільки для двох видів існуючих у сфері соціального страхування правовідносин є характерним укладання договору: із добровільної участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні; із недержавного соціального страхування (передусім – пенсійного). На підставі зробленого висновку авторкою виділяються такі види договорів у сфері соціального страхування: договір про добровільне приєднання до загальнообов'язкового державного соціального страхування; договори у сфері добровільного (недержавного) соціального страхування.

Вдалим є висновок дисертантки про різну галузеву природу договорів у сфері недержавного пенсійного забезпечення. Авторкою доводиться те, що саме пенсійному контракту як окремому виду договорів у сфері пенсійного страхування властива соціально-забезпечувальна природа, а відтак укладання зазначеного договору здійснюється за допомогою норм права соціального забезпечення. Своєю чергою, всі інші договори у сфері недержавного соціального страхування є цивільно-правовими за своєю галузевою природою.

Позитивно слід відмітити висновки авторки про співвідношення понять «медична допомога» та «медична послуга» як цілого та частини, на основі чого в подальшому доводиться, що медична допомога є предметом договору про надання медичної допомоги. У зв'язку з відсутністю поняття договору про надання медичної допомоги у чинному законодавстві, варто підтримати пропозицію дисертантки про доповнення частини третьої ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я визначенням поняття зазначеного договору як домовленості сторін щодо здійснення комплексу дій, спрямованих на безпосереднє забезпечення підтримки, покращення або відновлення здоров'я, діагностику та профілактику захворювань, а також у випадках, не пов'язаних із захворюваннями.

В роботі сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають ознаки наукової новизни та заслуговують на увагу.

Повнота викладених наукових положень в опублікованих працях. Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації викладені у 17 наукових публікаціях, з яких 3 статті опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні юридичного напрямку, у 13 тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях, інших наукових заходах.

У цілому слід відмітити високий загальний рівень дисертаційного дослідження, оскільки крім теоретичних положень, цінним у роботі є їх зв'язок з практичною площиною застосування висновків та результатів наукового

пошуку. Авторка аргументовано пропонує систематизувати нормативно-правові акти у сфері соціального забезпечення шляхом прийняття кодифікованого акту – Кодексу соціального забезпечення України з включенням до його структури окремої глави щодо договірного регулювання відносин у зазначеній сфері.

Водночас окремі висновки та твердження, представлені у дисертаційному дослідженні, видаються дискусійними і потребують додаткового обґрунтування.

Так, у тексті дисертації авторкою переважно приділяється увага саме договорам у соціально-забезпечувальних відносинах, що дає підстави припускати, що в інших видах відносин, які входять до предмету права соціального забезпечення, договори не застосовується. Як видається, така позиція О.О. Лященко потребує уточнення з огляду на те, що предмет права соціального забезпечення, окрім соціально-забезпечувальних відносин як його ядра, формують також процедурні та процесуальні відносини (або процедурно-процесуальні відносини, як зазначається деякими авторами).

На с. 124 дисертанткою зазначається про необхідність закріпити чітку кількість найманих працівників у роботодавця-фізичної особи, із представниками яких має укладатися колективний договір, з урахуванням поділу роботодавців-фізичних осіб на тих, які є суб'єктами підприємницької діяльності, та тих, які наймають працівників без мети отримання прибутку, а для задоволення власних потреб або потреб своєї родини. Авторкою пропонується доповнити ст. 2 Закону України «Про колективні договори і угоди» частинами другою та третьою, виклавши їх у такій редакції: «Колективний договір в обов'язковому порядку укладається роботодавцями фізичними особами-суб'єктами підприємницької діяльності із числом працівників не менше десяти»; «Колективний договір в обов'язковому порядку укладається роботодавцями-фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, із числом працівників не менше п'яти». Не досить аргументованим видається підхід щодо

вказаної кількості працівників, а тому, на захисті доцільно було б пояснити, чим керувалася авторка при визначенні зазначеної чисельності працівників.

У підрозділі 3.1 «Договори про надання соціальних послуг» розділу 3 авторка зазначає про те, що з положень базового спеціального Закону України «Про соціальні послуги» випливає, що законодавцем в зміст поняття «договір» вкладається саме розуміння його як письмового документу (с. 137-138). Проте, чи не видається такий підхід поверхневим та обмеженим, звідси – чи можуть застосовуватись договори в усній формі у сфері соціального обслуговування? Чи є приклади конкретних соціальних послуг, де таке допустимо? Відповіді на ці питання необхідно надати під час публічного захисту дисертації.

Загальний висновок про дисертаційне дослідження О.О. Лященко.

Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Загалом дисертація О.О. Лященко є самостійним, завершеним дослідженням, яке є внеском у науку права соціального забезпечення і розв'язує важливу проблему теоретичного та прикладного значення.

Висловлені зауваження щодо змісту роботи та вказівки на спірні твердження носять переважно дискусійний та уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження на тему «Договори у праві соціального забезпечення», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її авторка, Лященко Оксана Олександрівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

Рецензент:

Доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету

«Одеська юридична академія»

Катерина БОРИЧЕНКО

Лідією Катерини Гориченко забвручу.
Проректор НУ «ОЮА»
д.ю.н., професор

Володимир Завальнюк